

Xaqani Şirvaninin ərəb dilində yazdığı məktublar

Elnarə Zeynalova

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, Azərbaycan.

E-mail: ezeynalova77@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7970-8567>

Annotasiya. Hicri tarixi ilə VI, miladi ilə XII əsrin iki dildə yazıb-yaradan şairlərindən biri olan Xaqani Şirvani həm nəzm, həm də nəsr əsərləri ilə məşhur olub. Şairin nəsr əsərlərindən bizə gəlib çatan nümunələrin sayı az olsa da, bu sahədə yeni tədqiqatlar, araşdırmalar davam edir. Bu araşdırmalar nəticəsində şairin *Suleymaniyə yazma eser kütüphanəsi "Damad İbrahim Paşa" Koleksiyonu'nda* yer alan 1173/4 şifrəli əlyazmada şairin ərəbcə yazdığı iki məktub aşkar edilmişdir. Qeyd edək ki, şairin ərəbcə yazdığı nəsr əsərlərindən bu vaxta qədər bizə yalnız iki qəsidəyə yazdığı müqəddimələr məlum idi. Əlyazmada aşkar edilən məktublar şairin ərəbcə yazdığı məktublardan elmə məlum olan ilk nümunələrdir. Məktublardan birincisi Qutb əd-Din Əbhəriyə, ikincisi Uhud əd-Din əl-Gəznəviyə ünvanlanmışdır. Xaqaninin nəsr əsərləri ilə yanaşı, Azərbaycanın XII əsr siyasi vəziyyətinin araşdırılması sahəsində yeni tarixi mənbə hesab olunan bu məktublarnın elmi dəyəri çox böyükdür.

Açar sözlər: Xaqani Şirvani, Munşəat, nəsr, Qutb əd-Din Əbhəri, Uhud əd-Din əl-Gəznəvi

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.178>

Məqaləyə istinad: Zeynalova E. (2020) *Xaqani Şirvaninin ərəb dilində yazdığı məktublar*. "Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı", № 1, səh. 32-37

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 13.04.2020; qəbul edilib – 24.04.2020

Letters of Khagani Shirvani written in Arabic

Elnara Zeynalova

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS, Azerbaijan.

E-mail: ezeynalova77@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7970-8567>

Abstract: One of the poets of the 6th century according to the Muslim calendar and the 12th century according to the Gregorian calendar, who wrote in two languages, was Khagani Shirvani, who became famous for his poetry and prose. Despite the fact that the number of examples of the poet's prose works that have come down to us is small, new investigations are continuing in this area. As a result of these investigations, two letters written by the poet in Arabic were found, contained in a manuscript with the code 1173/4 from the "Damad Ibrahim Pasha" collection of the Sulaymaniyah library of written monuments. It should be noted that from the prose works written by the poet in Arabic, until now we knew only the prefaces to two gasids. The first of the letters was addressed to Gutb ad-Din Abhari, the second to Uhud ad-Din al-Ghaznawi. Along with the prose works of Khagani, these letters, which are considered a new historical source in the study of the political situation in Azerbaijan in the XII century, have of great scientific significance.

Keywords: Khagani Shirvani, Munsheat, prose, Gutb ad-Din Abhari, Uhud ad-Din al-Gaznawi

lindən, farsca yazdığı əsərlərdə isə ərəb dilindən istifadə etmək Xaqaniyə məxsus bir üslub olmuş və şair hər iki dili yaxşı bildiyinə görə, asanlıqla bir dildən başqa dilə keçmişdir. Eyni fikri şairin nəzmi və nərsi barədə də söyləmək olar, yəni Xaqani özünün də qeyd etdiyi kimi, həm nəsrə, həm də nəzmə ustad sənətkar olmuşdur.

Xaqanışünaslıqda şairin fars dilində yazdığı məktublarnın üzə çıxarılıb öyrənilməsi türk alimi Ahmed Ateşin adı ilə bağlıdır. Ahmed Ateş Lala İsmail Efendi Kitabxanasında XIV əsrə aid əlyazma nüsxəsində aşkar etdiyi 27 məktub haqqında ətraflı məlumat vermişdir [1, s.66]. Rusiya Elmlər Akademiyası Şərq Əlyazmaları İnstitutunun fondunda C 62 şifralı əlyazmada da şairin bir neçə məktubu öz əksini tapıb [3]. Fars dilində yazılmış məktublardan birinci dəfə 1349 (1970)-cu, ikinci dəfə 1362 (1983)-ci ildə Tehrandə Muhammad Rouşən tərəfindən "Munşəate-Xaqani" (منشآت خاقانی) adı altında çap olunmuşdur [11]. Bura daxil edilən məktublardan 60 başlıca bir-birindən ayrılmışdır. Bu məlumat əsasında demək olar ki, bu vaxta qədər şairin nəsrindən elmə farsca yazdığı 60 məktub, "Tuhtü'l-İraqeyn"nin dibiçəsi və ərəbcə iki müqəddimə (dibiçə) məlum idi.

Məlum olduğu kimi, Xaqani Şirvani Şirvanşahlar sarayının dəbiri olmuş və dövlətin siyasi-ictimai işlərində yaxından iştirak etmişdir. Dövrünün görkəmli adamları, dövlət xadimləri ilə yazışan şairin məktublari həm onun dünyagörüşü, müəyyən hadisələrə münasibəti, həm də dövrün vəziyyətini özündə əks etdirən qiymətli məlumat toplusudur.

Məqalənin məqsədi Xaqaninin Süleymaniyyə yazma eser kütüphanəsi "Damad İbrahim Paşa" Koleksiyonunda yer alan 1173/4 şifralı əlyazmada [4] aşkar edilən iki məktubu araşdırmaq və bu mənbə haqqında ilkin məlumat verməkdən ibarətdir.

Rusiya Elmlər Akademiyası Şərqşünaslıq İnstitutunun fars və tacik əlyazmalarını tədqiq edən X.N.Niyazov yazır: "Xaqani poeziyasının yeni bir xüsusiyyəti – ikidilliliyini üzə çıxartmaq məhz şairin əlyazmalarının tekstoloji cəhətdən öyrənilməsi sayəsində mümkün oldu. Onun divan nəşrlərində rast gəldiyimiz ayırı-ayrı ərəbcə şeirlər əvvəlcə yad dildə qələminə yazmış kimi qəbul edilirdi. Amma C 61 və B 136 şifri altında qeydə aldığımız əlyazmalar – şairin ərəbcə yazdığı onlarla əsr biza göstərdi ki, ərəb dili Xaqani üçün fars dili kimi özünü ifadə vasitəsi olub. O, hər iki dili mükəmməl bilirdi" [7, s.5]. Əldə etdiyimiz əlyazma Niyazovun bu sözlərinə tam haqq qazandırmır və onun həm ikidilli şair, həm də ikidilli nəsir olduğunu təsdiqləyir.

Əlyazma ilk dəfə İran ədəbiyyatşünas alimi Muhammad Rza Turki tərəfindən aşkar edilmişdir. Tədqiqatçı öz məqaləsində bu əlyazma ilə yanaşı Dublində CHESTER BEATTY LIBRARY kitabxanasındaki MS 3798 şifralı əlyazmadan da bəhs etmiş, hər iki əlyazmanın Xaqaninin ərəbcə yazdığı iki məktubu ehtiva etməsini qeyd etmiş, onları müqayisə edərkən, MS 3798 şifralı əlyazmaya üstünlük vermişdir [12, s.22]. Azərbaycanda isə əlyazma ilk dəfə olaraq tədqiqatçı cəlb edilmişdir.

Əlyazmanın neçənci əsrə aid olması dəqiq məlum deyil. Amma oxunaqlıq vəziyyəti normaldır. Məktublarnın mətnində hərəkətlərin qoyulması onların daha dəqiq tərcüməsinə kömək edir. Əsasən qara mürəkkəbdən, çox az yerdə isə qırmızı mürəkkəbdən istifadə olunub. Qırmızı mürəkkəb vasitəsilə mətnə müəyyən düzəlişlər edilmişdir. Əlyazmada səhifələrin kənarlarında qara və qırmızı mürəkkəblə müəyyən haşiyələr də yer alıb.

Əlyazmada məktublardan 208-213-cü vərəqləri əhatə edir. İlk üç vərəqdə şairin Azərbaycan alimlərinin Qutb əd-Din Əbhəriyə yazdığı məktub yer alıb. Bu məktub öz həcminə görə digərindən daha böyükdür. Qeyd edək ki, Xaqani Qutb əd-Din Əbhəriyə fars dilində də məktublardan yazmışdır. Məktub belə bir başlıq altında təqdim edilmişdir:

"هذه رسائل أنشأها الصدر الكبير العالم العادل الفضل أفضل الدنيا والدين علاه والمسلمين ملك الفضلاء في العالمين آية الحق حجة الله على الخلق حستان العمج الخاقاني قدس الله روحه و نور ضريحه. والرسالة الأولى منقذة معبوءة إلى الشيخ الآتام قطب الدين حجة الإسلام والمسلمين صدر العلماء في العالمين الأبهري حرّس الله آتامه."

"Bunlar ..... *Afdalud-Dunya vad-Din Hassənul-Acəm əl-Xaqaninin (Allah onun ruhunu şad elasin, qəbri nurla dolsun) yazdığı məktublardır. Birinci məktub Şeyxul-Əyyəm islamın və müsəlmanların hüccəti hər iki dünyada alimlərin başçısı Qutb əd-Din əl-Əbhəriyə yazılıb göndərilib. Allah onu qorusun*" [4, v.208].

Bu sözlər məktublarnın haqiqətən Xaqani Şirvaniyə aid olduğunu təsdiqləməklə yanaşı, göstərir ki, məktubun üzə koçurularkən Xaqani artıq vəfat etmiş, Qutb əd-Din isə sağ imiş. Məktublarnın son səhifəsində *Nevşehirlilə Damad İbrahim Paşa'nın vəkif mührü* vurulmuşdur. Ərəb dilində olan möhürdə deyilir:

"هذا مما وقع بأخلص النيات الخير وحسنات الصدر الاعظم هو الصهر الاختم ابراهيم باشا، ينشر الله له بالخير، وزير الحضرت السلطان الغازي أحمد خان خلد خلافته إلى إقراض الدوران"

"Bu, sadrazamın ən səmimi niyyətlə etdiyi yaxşı işlərdəndir. O, Sultan əl-Gazi Öhməd Xan həzrətlərinin (dövrən bitənə qədər onun hakimiyyəti əbadi olsun) vəziri hörmətli damad İbrahim Paşadır. Allah onu xeyrə sevindirsin" [4, v.213].

Əvvəlcə Qutb əd-Dinə yazılmış məktubla tanış olaq. Azərbaycan alimlərinə olan Qutb əd-Din Xaqaninin müasiri olmuş sufi alimdir. Şair ona fars dilində də məktublardan yazdığı əlyazmada qeyd edilib. Muhammad Rouşən tərəfindən hazırlanan "Munşəat"da "Qutb əd-Din" ("قطب الدين") adı altında üç məktub təqdim olunsa da, Muhammad Rza Turki şairin Qutb əd-Din Əbhəriyə farsca yazdığı iki məktubun olduğunu qeyd edib [12, s.27]. Farsca olan məktublardan biri – həcmə ən böyüyü maraqlı məzmunu ilə diqqəti cəlb edir. 164-182-ci səhifələri əhatə edən bu məktub əvvəlcə Ahmed Ateş, daha sonra Qafar Kəndli-Herisi tərəfindən qısa şəkildə şərh edilmişdir. Həmin mənbələrdə görə, şair "kitabət" (yazışmaların) "dəbirinə, vəzainə və muhaqqiqanə" kimi "mərtəbələr"indən danışmış və bu "mərtəbələr" hər birinə yaxşı bələd olduğunu bildirmişdir [1, s.246/12, s.464].

Şair öz məktublarnında şeir parçalarını istifadə etmişdir. Qutb əd-Din Əbhəriyə farsca yazılan məktubda farsca şeirlərlə yanaşı, ərəbcə bir beyt də verilib. Ərəbcə olan məktublarda isə şeir nümunələrinə rast gəlirik. Qutb əd-Din Əbhəriyə ərəbcə yazılan məktubun ümumi məzmunu barəsində ilkin araşdırmalar əsasında onu demək olar ki, şairin bütün yaradıcılığı üçün xarakterik xüsusiyyətlər burada da öz əksini tapıb. Şair zamanodan, ayrılıqdan şikayət etmiş və qəlbina belə bir sualla müraciət etmişdir: *وَلَقْتُ لِقَائِي بِنِيهَا. كَمْ تَشْكُوا الْفِرَاقَ؟* – *Qəfil qaldım sordum: Nə qədər ayrılıq acısından şikayət edəcəksən?*

Buradan belə nəticəyə gəlik ki, məktub qürbətədən yazılmışdır. Məktubdakı şikayət motivləri isə onu göstərir ki, bu, şairin ikinci Bağdad səfərinə təsadüf edir. Çünki şikayət motivləri şairin həmin dövrdə yazdığı əsərlərdə xüsusilə qəbənədir.

Əlyazmanın 211-ci vərəqəndən başlayan ikinci məktub qırmızı mürəkkəblə yazılmış aşağıdakı başlıq altında təqdim olunub:

هذه الرسالة له كتبها إلى ملك العلماء أوحده الدين الغزنوي.

Bu, onun məlikul-üləmə' Umud əd-Din əl-Gəznəviyə yazdığı məktubdur.

Əvvəlcə qeyd edək ki, şairin fars dilində yazdığı məktublardan arasında Umud əd-Din əl-Gəznəviyə adına rast gəlinir. Ümumiyyətlə, bu şəxsiyyət haqqında başqa mənbələrdə məlumat əldə etmək mümkün olub. Bu da Xaqaninin məktublarnın tarixi cəhətdən nə qədər qiymətli olduğunu faktını bir daha təsdiqləyir, yəni bu məktub vasitəsilə tarixi bir şəxsiyyət – Umud əd-Din əl-Gəznəviyə ilə tanış oluruq. Məktubda Xaqani Umud əd-Dini şair, mühəddis, xəttat, bələğət sahibi kimi təsvir etmiş, onun yeddi dil bildiyini göstərmişdir.

Məktub özünəməxsus üslubu ilə diqqəti cəlb edir. Belə ki, Xaqani burada rəqəmlərdən geniş istifadə etmişdir. Səkkiz, min, dörd kimi rəqəmlərə bir neçə yerə təsadüf olunsa da, məktub demək olar ki, yeddi rəqəmi üzərində qurulmuşdur. Məktubda təxminən 60 dəfə yeddi rəqəminə rast gəlinir. Yeddi daniz, yeddi kainat, yeddi iqlim, yeddi ayə, yeddi gün, yeddi ay, yeddi rang, yeddi yaşıl sümbül, yeddi inək, yeddi bədən üzvü, yeddi dəfə, yeddi gəccə, yeddi qare, yeddi dil, yeddi il, yeddi xalça, yeddi çadır, yeddi qəsida, yeddi qanun, yeddi kəlimə, yeddi təkbir, yeddi ulduz (planet), yeddi ərkan və s.

Təbii ki, onlardan hər birinin açıqlaması var. Məsələn, yeddi ulduz *السبعة البسمة* (yeddi meteor) dedikdə yeddi ulduz (Günəş, Ay, Zuhal, Mustarı, Mirrix, Zuhra, Utarid), yeddi qəsida dedikdə cahiliyyə dövründə məşhur olan yeddi muəlləqə, yeddi qare dedikdə Quranın məşhur yeddi qaresi (Əbu Abdurrəhman Nəfi bin Abdurrəhman bin Əbi Nəim, Abdullah bin Kəsir, Əbu Bəkr Asim,

Həmzə bin Habib əz-Zəyyat, Ali bin Həmzə əl-Kisai, Əbu Amr bin əl-Əlai və Abdullah bin Amir, yeddi ayə dedikdə "Suratul-Fətiha" (Fətiha surəsi), yeddi kəlimə dedikdə yeddi sözdən ibarət "Kalimətuş-şahada", yeddi təkbir dedikdə dini bayramların təkbirlərinin sayı, yeddi yaşıl sümbül, yeddi inək dedikdə "Suratu Yusuf" (Yusuf surəsi) 43, 46-cı ayələr və s. nəzərdə tutulmuşdur. Şairin hər iki dildə yazdığı əsərlərdə bu ifadələrdən istifadə olunub. Məsələn, "Həbsiyyi"dən götürülmüş aşağıdakı beytlərə nəzər salaq:

پس از حصول دین از هفت مردان
پس از تولد وحی از هفت قرا
پس از الحمد والرحمن والكهف
پس از یاسین و طسین ميم و طاهار

Yeddi kişidən dini öyrəndikdən sonra, yeddi oxucudan vəhyi şərh etdikdən sonra

Əl-Həmd, ər-Rəhman, əl-Kəhf-dən sonra, Yasin, Ta Sin Mim və Tahadan sonra

Birinci misradə şair kinayə vasitəsi ilə yeddi kişi dedikdə əshabul-kəhfə, yeddi oxucu deməklə Quranın yeddi məşhur qəsinə işarə etmişdir. İkinci misradə isə 7 surəyə işarə var. Yalnız bir surənin kəhf – əl-Kəhf surəsinin adı çəkilmişdir, qalan 6 surənin isə birinci sözü iqtibas edilmişdir: الحمد – Fətiha; الرحمن – ər-Rəhman; یاسین – Yasin; طسین ميم – əş-Şüara və əl-Qisas; طاهار – Taha surələrinə işarədir.

Yaxud ərəbcə yazdığı müqəddimədə deyir:

ثم أصبت الفكري احكام الجوم وهي علم الثمين وزخارف قول المتجيمين المتزججين في احوال سنة القرآن واجتماع
الشهب المنبثة في بزج الميزان.

Sonra ulduzların ehkamina öz fikirlərini bildirirəm, belə ki, o, münəccimlərin qıran ilinin vəziyyətinə və Tarazi bürcündə yeddi ulduzun (meteorun) toplaşması əsasında yaranan təsəvvürləri və bəzənmiş sözləri ilə bağlı təxmin etmə elmidir [14; 15].

"qıran" (qıran) sözünün mənası cütləmə deməkdir, yəni ulduzların cütləşdiyi il; 21 rəqəmi isə hicri-şəmsi təqvimində yeni ilin başlanğıcını bildirir. الشهب السبعة (yeddi meteor) dedikdə yeddi ulduz (Günəş, Ay, Zuhal, Müştəri, Mirrix, Zuhra, Utarid) nəzərdə tutulur. Qədimdən insanların göy cisimlərinə olan inancı məlumdur. Təbii fəlakətlərin onlara yozulması ənənəsi orta əsrlərdə xüsusilə gücləndi. Saraylarda münəccimlər, rəmmallar dövlətdə baş verən əlamətdar hadisələri ulduzların hərəkətinə görə proqnozlaşdırır, uğurlu və ya nəhs olacağını müəyyənləşdirirdilər. Lakin bu proqnozlar bəzən özünü doğrultmurdu. Belə hallarda deyirdilər: "العقل يعلم أن الله تعالى لا يتأثر بحركات" "Ağıllı adam bilir ki, Allah Taala ulduzların hərəkətinin təsirinə maruz qalmır, ulduzlar onun üçün heç bir şey deyil". Xaqani münəccimlərin proqnoza inanmadığını və astrologiya elminə şübhə ilə yanaşdığını öz əsərində dəfələrlə bildirib.

Göründüyü kimi, Xaqani öz yaradıcılığında yeddi rəqəminə çox müraciət edib. Belə müraciətlərin əksər hissəsi islamla bağlıdır. Bu, orta əsr ədəbiyyatı üçün xarakterik bir xüsusiyyət olsa da, bir əsərdə dənə bu qədər yerli-yerində müraciət çox nadir hallarda rast gəlinə bilər. Xaqani yaradıcılığının özəlliyi də bundadır.

Nəticə / Conclusion

Türkiyənin Süleymaniye yazma eser kütüphanesi "Damad Ibrahim Paşa" Koleksiyonu'nda yer alan 1173/4 şifrəli əlyazmada üzə çıxarılan bu iki məktub sayəsində Xaqani yaradıcılığının ən az öyrənilmiş sahəsi olan nəsrə haqqında daha geniş məlumat əldə edildi. İndiyə qədər şairin ərəbcə yazdığı nəsr əsərlərindən biza yalnız iki müqəddimə məlum idisə, bu əlyazma sayəsində artıq əsərlərin sayı dörd oldu. Məktublarn dövlət xadimlərinə yox, yaxın bildiyi insanlara yazılması onun fikir aləminə daha yaxşı bolod olmağa imkan yaradır. Bu inihəcmli məktublarn öyrənilməsi sayəsində həm də XII əsr Azərbaycan nəsrinə bəzində daha geniş mühakimə yürütmək mümkün olacaq.

Ədəbiyyat / References

1. Ateş Ahmed. Hakaninin mektublarnı dergisi. Ankara, Türk Tarih Kurumu. Belleten, 1961. XXV cilt, sayı 98.

2. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi: [6 cildə]. Red. hey. sədr M.Kərimov. Bakı, "Elm", c.2, 2007.
3. Xaqani Şirvani. Külliyyat. REA Şərq Əlyazmalar İnstitutunun əlyazması, c. 62, vərəq – 373.
4. Xaqani Şirvani. Rəsail. Süleymaniye yazma eser kütüphanesi "Damad Ibrahim Paşa" Koleksiyonu'nda yer alan 1173/4 şifrəli əlyazma.
5. Sultanov M.S. Xaqani Şirvani (həyatı və yaradıcılığı haqqında). Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1954.
6. Baranov X. K. Arabsko-russkiy slovar. Moskva, 2005.
7. Niyazov X.H. Opisaniye persidskix i tadjidskikh rukopisey İstituta vostokovedeniya. Vypusk 8: Persoyazichnaya khudozhestvennaya literatura (XI-nachalo XIII v.). Moskva, "Nauka" qlavnaya redaksiya vostochnoy literaturi, 1979.
8. باقوت الحموی معجم الادباء في عشرين جزءا. الجزء الثامن عشر، ۲۲۰ ص.
9. أفضل الدين بيدل بن علي نجار خاقاني شرواني ديوان. دكتور ضياء الدين سجادي تهران: ۱۳۳۸ ۹۷۰ ص.
10. خاقانی شروانی ديوان. دكتور مير جلال الدين كزاي، تهران، نشر مركز، ۱۳۷۵.
11. منشآت خاقانی تصحيح وتحشنة محمد روشن. چاپ دوم تهران: چپخانه احمدی، بهار ۱۳۶۲.
12. محمد رضا تركی منشآت عربي خاقانی. ادب فارسي، سال ۸، شماره ۲، پاييز و زمستان ۱۳۹۷ ص.
13. URL: <https://ganjoor.net/khaghani> ديوان اشعار.
14. // AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun əlyazması, M–242, vərəq – 478.
15. // AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun əlyazması, M–413, vərəq – 256.
16. الامام أحمد بن علي الدلجي الفلاكة والمفلكون. بيروت: دار الكتب العلمية، 1322 – 153 ص.
17. İsa Həbibbəyli. Xaqani Şirvani: həyatı və yaradıcılığı. Ön söz – Böyük Azərbaycan şairi Xaqani Şirvani. Bakı, "Ekm və təhsil", 2020, s.3.

Письма Хагани Ширвани на арабском языке

Эльнара Зейналова

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА. Азербайджан.

E-mail: ezeynalova77@gmail.com

Резюме. Одним из поэтов VI века по мусульманскому и XII века по григорианскому календарю, писавших на двух языках, был Хагани Ширвани, который получил известность как своей поэзией, так и прозой. Несмотря на то, что количество дошедших до нас примеров прозаических произведений поэта небольшое, в этой области продолжают новые исследования. В результате этих изысканий были обнаружены два письма, написанные поэтом на арабском языке, содержащиеся в рукописи с шифром 1173/4 из Коллекции «Дамад Ибрагим Паша» библиотеки письменных памятников Сулеймания. Следует отметить, что из прозаических произведений, написанных поэтом на арабском языке, до настоящего времени нам были известны только предисловия к двум касыдам. Первое из писем было адресовано Гутб ад-Дину Абхари, второе – Ухуд ад-Дину аль-Газнави. Наряду с прозаическими произведениями Хагани, эти письма, которые считаются новым историческим источником при изучении политической ситуации в Азербайджане в XII веке, представляют большую научную ценность.

Ключевые слова: Хагани Ширвани, Муншеат, проза, Гутб ад-Дин Абхари, Ухуд ад-Дин аль-Газнави